

NR. 1 MARS 2026,
34. ÅRGANG

Museumsglimt

Medlemsblad for Lillehammer Museums Venner

I 2028 er det 100 år siden Sigrid Undset fikk Nobelprisen i litteratur. I den forbindelse skal Lillehammer Museum løfte frem Undsets forfatterskap, både lokalt og nasjonalt. Denne satsningen vil blant annet inkludere utstillinger, foredrag, litterære vandringer og lesesirkler ved hennes kunstner-hjem Bjerkebæk. Lillehammer Museum har fått tildelt 1 200 000 kroner fra Sparebankstiftelsen DNB for å gi et løft for Sigrid Undsets forfatterskap frem mot jubileumsåret 2028, sier en storfornøyd konservator Kristin Johansen Brandtsegg.

Medlemskap i venneforeningen 2026

Når du kjøper årskort til museene på Lillehammer, kan du bli medlem i Lillehammer museenes venneforening (LMV) uten ekstra kostnad. Du får alle årskortfordelene, pluss våre ekstra medlemsfordeler!

Årskortet gir deg fri inngang til:

- Maihaugen
- Lillehammer Kunstmuseum
- Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk
- Bjørnsons hjem Aulestad
- Norges Olympiske Museum
- Norges Postmuseum
- Julemarked, sankthansfeiring, familiedager, utstillingsåpninger og omvisninger å museene
- 10 % rabatt i museumsbutikkene (gjelder ikke bøker, frimerker og kommisjonsvarer)
- Fri inngang for én person til
 - o Norsk Folkemuseum
 - o Sverresborg
 - o Jamtli Museum
 - o Kulturen i Lund
 - o Gamla Linköping
 - o Skansen
 - o Nordiska Museet
 - o Den Gamle By.

Som medlem av venneforeningen får du i tillegg:

- Tilbud om spesialomvisninger, foredrag og andre arrangementer eksklusivt for medlemmer
- Tilbud om årlig tur med venneforeningen til interessante steder
- Medlemsbladet Museumsglimt i posten tre ganger i året
- Mulighet til å delta i frivillig arbeid
- 20 % hos Ticketmaster på alle Riksteatrets forestillinger på Maihaugen. (LMvenn)

Priser på årskort i 2026

Familie* kr 1300,-
Voksen..... kr 820,-
Ungdom 16-25 år/ student..... kr 325,-

* To voksne med barn/unge t.o.m. 25 år

OBS: Årskortet gjelder et år fra den datoen du kjøpte det, og må fornyes ved utløpt dato.

Oppdater dine opplysninger

Du kan selv logge deg inn i medlemsregisteret og oppdatere adresse, navn, telefon og e-postadresse. Du kan også skrive ut medlemskort.

Mer informasjon finner du på
lillehammermuseum.no/venneforeningen

LILLEHAMMER MUSEUMS VENNER

Maihaugvn. 1, 2609 Lillehammer
Informasjon 6128 8900
E-post: venner@lillehammermuseum.no

Redaktør: Tore Feiring
Grafisk produksjon: Dialecta
Forsidefoto: Jørgen Skaug

Innhold

Leder	3
Bilde fra Jørgens Maihaugarkiv	3
Den nye direktøren	4
Nyttårskonserteren i Maihaugsalen.....	7
Torsdagsvenn, museumsvenn og OL-venn	9
Frå seterkultur til hytteindustri.....	12
Barnas vinterdag	16
Bjerkebæk og Sigrid Undset	18
Carl Sofus Lumholtz	22
Moderne teppekunst på plass igjen	25
Unike portaler fra opprinnelig norsk stavkirke i Polen.....	27
Flyktninger forteller, avslutning av et prosjekt	29
Dette skjer på museene i sommer	30

MUNCHMUSEET GÅR UT

I tillegg til gratis inngang på seks museer i Lillehammer, gir årskortet en del variable tilleggsfordeler, herunder gratis inngang på andre museer i Norden. Munch har vært ett av disse 9 museene, men avtalen her utgår med siste virkedag 31. mars 2026.

SLIK HAR DU IKKE SETT LÅGÅSILDA FØR

Grillet lågåsild
med akevittsmør
og purreløkroyal,
var et av kveldens
høydepunkt da

prosjektet FoodStories arrangerte Culinary Heritage Field Lab i februar. Retten er utviklet av mesterkokken Heidi Bjerkan og Credo. Prosjektet handler blant annet om å utvikle nye oppskrifter, menyer og konserveringsmetoder inspirert av arv og gamle tradisjoner tilpasset moderne smaker og bærekraftstandarder. Lågåsilda er fra Vignes, og ragna fra fisk tatt på Lortvarpet i Fåberg. Arrangementet og retten inngår i lågåsildprosjektet vi skrev om i Museumsglimt 4. 2026. (Foto: Lisbeth Michelsen/ FoodStories)

Snart er våren her

Når dette bladet leses er det snart påske og april. Etter et par kalde vintermåneder ser mange av oss fram til at solen begynner å varme igjen, snø og is er glemt for noen måneder og vårsola varmer. Ikke bare det, naturen begynner å våkne til liv etter dvaleperioden. Trærne får et fristende grønnskjær over seg og det frister å sitte på en benk, bli varm i sola og nyte en god kopp kaffe, en brus og «hemlaga kakuskiver».

Det finnes knapt noe bedre sted i landet å gjøre det enn akkurat Maihaugen, på Bjerkebæk eller hjemme hos Bjørnsons på Aulestad. Om du så sitter aleine, har med deg barn eller barnebarn eller annen familie, ei kjerring eller en gubbe, for eksempel. Sikkert er det at uansett hvilke steder du og dine velger, er dere garantert en fin og rolig opplevelse. (Nåja, det spørres jo på ungene da). Med tanke på alt det rabierte som skjer i verden med statsledere som mer eller mindre har gått helt av skaffet, er vi usannsynlig heldige som kan se fram til en god og varm benk å sitte på, fredfullt, trygt og sikkert. Vi gleder oss!

Dette er årets første Museumsglimt. I fjor laget vi fire utgaver, vi i redaksjonen. Det er så ufattelige mye å ta

fatt i på og rundt museene våre. Så veldig mye å skrive om, vi kunne sikkert fylt et medlemsblad hver måned. Dette for å løfte alt som skjer på museene fram i lyset, ikke av egeninteresse, men fordi vi mener at både museene og våre medlemmer fortjener at dette formidles. Likevel blir det i år «bare» tre utgivelser, et nå i mars, et i august og et julenummer.

Dette skyldes at Stiftelsen Lillehammer Museum (SLM) har tatt fram sparekniven, noe som også vi i Venneforeningen vil merke. Vi hadde håpet og trodd at vi skulle få like mye midler tilført som tidligere avtale. Siden 2023 har vi ikke hatt noen skriftlig avtale med SLM. Rett før jul i fjor fikk vi beskjed om at vi fikk betraktelig mindre i 2025 enn vi hadde søkt om. Litt vel sent, spør du meg, en liten smekk over fingrene til administrasjonen i SLM der.

Med mindre midler må Venneforeningen spare, det går blant annet utover enn større satsing på Museumsglimt. Likevel ønsker vi å formidle kunnskap om smått og stort fra museene på best mulig måte, og håper at våre lesere vil sette pris på denne utgivelsen. Og husk – vi tar gjerne imot innspill fra dere.

Bilde fra Jørgens Maihaugarkiv

«Old Days Ipad» er tittelen på dette bildet, som Jørgen tok i Skolestua på Maihaugen sommeren 2010. Her ser vi de to brødrene Andersen med griffel og steintavle ved de gamle skolepultene, eldstebror Sean Fabian var da 11 år i rød busserull og den to år yngre broren Jakob Teis Antonius Andersen i blå busserull.

Jørgen Skaug har vært en av tre faste bidragsytere med tekst og bilder til Museumsglimt siden sommeren 2023. Jørgen er en aktiv amatørfotograf, og har deltatt med sine bilder i flere fotokonkurranser, både nasjonalt og internasjonalt. Maihaugen har vært et yndet fotosted for Jørgen, som han har besøkt med sitt kamera flere ganger årlig de siste 25 årene.

Den nye direktøren

– Jeg føler at organisasjonen jeg har blitt en del av er åpen, varm og inkluderende, sier Fredrik Lindland, kunstmuseets nye direktør. Han tiltrådte stillingen 19. januar, og føler seg enda ganske så fersk i alt det nye. Litt overraskende, riktignok, at han kan alle stasjonene mellom Oslo Sentralbanestasjon og Gjøvik på rams.

Tekst og foto: Tore Feiring

– For meg er dette en «once in a lifetime» mulighet, fortsetter han. – Nå er ikke jeg noen sky person, likevel var det uvant å se navnet sitt på søkerlisten, vant som jeg er med det private næringslivet.

Industridesign

For kunstfaglig utdannelse eller erfaring har Lindland ikke, det er han fullt klar over. 55-åringen er utdannet innen industridesign med en mastergrad fra universitetet i Manchester. Han har en omfattende arbeidserfaring innen utvikling og prosjektering av utstillingsløsninger, messestands og profileringsarenaer for næringsliv og organisasjoner.

Videre har han bygget opp og ledet en selvstendig designavdeling ved NOVA Spektrum (tidl. Norges Varemesse) med prosjektledere og designere. Lindland har også vært daglig leder i firmaet SixSides, som leverer utstillingsløsninger for næringslivet og kultursektoren, kan vi lese av CV'en hans. Han er også utdannet pedagog. Det var 12 søkere til stillingen hvor altså Fredrik Lindland trakk det lengste strået.

Fra Lillehammer

Enn så lenge bor kone og barn på Ski, – så får vi se hvordan det utvikler seg, sier Lindland, sønnen vår bor hjemme enda og datteren vår er i ferd med å utdanne seg innen journalistikk. Kona mi jobber i Finn, smiler han og lurar på om det er nødvendig med så mye familiære opplysninger. *Ja, sier vi*, og får vite han er ukependler og bor hjemme hos faren her på Lillehammer i arbeidsuken. – Oppvekstårene har jeg i Lillehammerregionen, og det føles veldig fint og litt fjernt, liksom, det å komme hjem. Han visste ganske fort at det var innen det kreative han ville utdanne seg. – Det hele begynte på Nybu, det som etter hvert ble Vargstad og nå kalles Lillehammer videregående nord, tror jeg, sier Lindland. – Min første jobb var nettopp her på kunstmuseet, eller Malerisamlingen som vi kalte det den gang. – Da satt jeg i skranken, det var Per Bjarne Boym som regjerte her da. På Nybu hadde jeg blant annet Ole Kristian Reinsbu som lærer, vi brukte

mye tid på Malerisamlingen, minnes Lindland. – Jeg flyttet fra byen rett før VinterOL, i 1992, etter over 30 år har jeg nå kommet hjem.

Om å være best

Praten går lett og ledig om tidligere tider, om Lillehammers musikkliv, som også Lindland var en del av, (noen som husker grungebandet Soil?), og hvordan det er å være både kreativ og selger samtidig. – Jeg har vært i tusenvis av kundemøter, sier han, og mener å ha lært det med kreativitet og samarbeid, og ikke minst at man må være best. Vi må ha de beste folkene, de beste ideene og vinne kundene.

Det mener han også gjelder for Lillehammer kunstmuseum sin del, og kundene, det er både publikum, andre museer og gode samarbeidspartnere og givere. – Mye av veien min hit har bestått av det formelle i høyskolesektoren og yrkeserfaringen med design og ledelse. Så jeg antar at siden jeg ble valgt til jobben, så har styret i Stiftelsen Lillehammer Museum sett noe av det samme, smiler han.

Glad i å snakke med folk

Lindland legger ikke skjul på at han er glad i å snakke med folk. – Jeg er nok typisk utadvendt, erkjenner han, – jeg liker å være nede i foajeen og hilser på besøkende, ta imot skoleklasser og godprate med Blikkåpnerne våre. Han erkjenner at han lener seg mye på museets kompetanse. – De fantastiske formidlerne våre, fortsetter han, – kuratorene, renhold, drift og marked, ja hele stiftelsens samlede kompetanse og kraft. Når han nevner at sidejobbene han hadde under studietiden i Oslo, var abonnementsalg for både Arbeiderbladet (nå Dagsavisen) og Dagens Næringsliv samt fem, seks år for NSB i billettluke på Oslo Sentralbanestasjon, ja da skjønner vi at å prate og å være utadvendt faller lett for den nye kunstdirektøren. Kunnskapen nevnt innledningsvis om stasjonene kommer nettopp fra NSB- jobben.

Planer er lagt

– Kundeperspektivet er viktig for å finne gode løsninger, jeg liker ordet relasjonsbygging, mener Lindland, – og

LILLEHAMMER KUNSTMUSEUM

Fredrik Liland (55) er Lillehammer Kunstmuseums nye direktør. Han innrømmer at Kunsthallprosjektet triggert ham til å søke jobben som han begynte i 19. januar.

det å møte virkeligheten der ute. Vi er jo alle formidlere her på kunstmuseet, vi lever av besøkstallene våre. Nå er mye av dette tatt strålende vare på av de som er ansatt her og de som har fylt skoene før meg. Utstillinger er allerede i gang, og planer er lagt for et par år fram i tid, men enda er det mye som skal på plass, budsjetter skal holdes og utstillinger skal designes utover det kunstneriske innholdet, ramser Lindblad opp og legger ikke skjul på at han gleder seg til å ta ordentlig fatt.

– Hva blir de neste utstillingene etter de planlagte, hvordan kommer vi dit, og hvordan skal de fundamenteres? spør Lindland retorisk. – Hos oss er det kuratorene som er de kreative. Og her er jeg opptatt av prosessuell tenking, altså å se sammenhenger, rekkefølge og dynamikk, forklarer han.

Kunsthallen

– Nå er jeg i en hektisk læringsprosess, museet stopper jo ikke opp selv om de har en helt fersk direktør, utstillinger står i kø, det dreier seg mye om disse, og også om hvordan vi skal utvikle museet videre. Det jobbes nå med en ny femårsstrategi for hele Stiftelsen Lillehammer Museum. – Den vil bli en premissleverandør for arbeidet vårt framover, sier Lindland uten å ville røpe noe konkret om hva den skal inneholde.

Men la oss med rimelig sikkerhet anta at Kunsthallprosjektet er en del av strategien hva kunstmuseet angår. Og der avslutter direktør Fredrik Lindland ganske klart:

– Kunsthallprosjektet var en veldig viktig del av at jeg i det hele tatt søkte på jobben her på kunstmuseet. Et veldig spennende prosjekt jeg virkelig har lyst til å bli en del av. Så skjønner jeg jo at det er store diskusjoner rundt dette, det skal det også være. Likevel, jeg gleder meg virkelig til å bidra til at vi får Kunsthallen trygt i havn.

En moderne middelalder

Sommerens hovedutstilling på Lillehammer kunstmuseum er «En moderne middelalder»

– en utstilling om hvordan middelalderen fikk nytt liv i kunsten rundt år 1900. Her møter du malerier, kunsthåndverk og design der kunstnere hentet inspirasjon fra middelalderens symboler, historier og estetikk – og skapte noe nytt og moderne.

MIDDELALDER: Agnes Slott-Møller, *Den fagre liden fugl* (kunstnertitel), 1922, Eier: Sorø Kunstmuseum Foto: Ole Akhøj

Utstillingen tar utgangspunkt i vennskapet mellom det danske kunstnerparet Agnes og Harald Slott-Møller og den norske nobelprisvinneren Sigrid Undset, og deres felles fascinasjon for middelalderen og de engelske pre-rafaelittene (en britisk kunstnergruppe som oppsto i 1848).

For første gang i Norden får du oppleve et bredt utvalg verk av Agnes og Harald Slott-Møller – både maleri og kunsthåndverk. I utstillingen kan du følge og se hvordan det spiller seg i Sigrid Undsets idéverden.

Som en ramme rundt utstillingen kan du også se verk fra kunstmiljøet de engelske pre-rafaelittene og fra Arts and Crafts-bevegelsen. Opplev verk av blant andre Dante Gabriel Rossetti, William Morris og Edward Burne-Jones. Utstillingen er et samarbeid med Frederiksborg Nationalhistorisk Museum i Danmark.

Utstillingen åpner 9. mai og henger til 13. september.

Nyttårskonserten – et årlig høydepunkt i Maihaugsalen

*KORK i Maihaugsalen
9. januar 2026 under ledelse
av sin unge dirigent Rasmus
Hella Mikkelsen.*

Wien har hver 1. nyttårsdag sin tradisjonsrike nyttårskonsert med sitt verdensberømte filharmoniske orkester. Andre fredag i januar har det siden 1996 vært en høytidelig feststemning på Lillehammer når Oslo-filharmonien har hatt sin årlige nyttårskonsert i Maihaugsalen. I januar 2026 gjennomførte Oslo-filharmonien en omfattende Europa-turné med konserter i syv store byer som Paris, Hamburg, Wien og Praha, og kunne således ikke prioritere den årlige nyttårskonserten i Maihaugsalen.

Tekst og foto Jørgen Skaug

– Hva gjør vi da? Kringkastingsorkesteret (KORK) ble kontaktet, og de sa fort ja, til vår store lettelse, sier Kirsi-Marja Laiho, daglig leder og arrangementskoordinator for Maihaugsalen.

Som i tidligere år ble årets nyttårskonsert raskt utsolgt. Og tidlig på dagen fredag 9. januar rullet det inn to busser fra Oslo med vel 50 musikere og et titalls støttepersoner. Og da konserten startet kl. 1800 var alt klappet og klart. Umiddelbart etter konserten pakket de ned sine instrumenter og reiste tilbake til Oslo.

Årets nyttårskonsert med KORK ble en stor opplevelse for de ca. 700 som var tilstede. Rasmus Hella Mikkelsen, den unge dirigenten (og fiolinisten) på bare 27 år, troll-

bandt både orkesteret og publikum med sin aktive væremåte – han dirigerte med hele kroppen. Mikkelsen er for tiden assistent i Bergen Filharmoniske Orkester, og debuterte med flere av de norske orkestrene i 2025. Han får vi høre og se mer av i årene som kommer.

Vi fikk også høre den unge sopransolisten Victoria Randem i flere numre. I de siste årene har hun lagt opera-verden for sine føtter. Hun har allerede sunget store roller ved flere av Europas store operascener.

KORK hadde lovet en sprellsk og variert konsert med både den tradisjonelle nyttårsmusikken og opera. Og det fikk vi, også med flere kjente norske stykker fra det unike KORK-repertoaret.

Konferansier var Jan Fredrik Heyerdahl, som i over to tiår har vært fast programleder på scenen på Kringkastingsorkesterets konserter, og som bandt konserten sammen med sin lune væremåte.

Som seg hør og bør under en nyttårskonsert serverte KORK den kjente Radetzky March av Johann Strauss Sr. som ekstranummer, der dirigenten snudde seg mot salen og dirigerte publikum i de ulike klappesekvensene.

Bergamot Blomsteratelier hadde kreert en flott scenedekor, noe som også konferansieren kommenterte under konserten.

– Nyttårskonserten er et stort og krevende arrangement der vi er avhengig av sponsorer som støttespillere. Det er disse som gjør det mulig å gjennomføre et så stort og flott arrangement. Årets sponsorer var Sparebank1 Østlandet, Thallaug, Structor og HC Dahl. Disse forsetter også som sponsorer og støttespillere ved neste års nyttårskonsert. sier Kirsi-Marja Laiho.

Maihaugsalen

Maihaugsalen ble åpnet i 1994 som kulturarena for de Olympiske vinterleker på Lillehammer. Salen med maksimalt 700 seter har avansert teknisk utstyr og svært god akustikk, og er et godt valg for konserter, teaterforestillinger, stand-up show, festivaler og konferanser.

Dette er en nasjonal scene for norske og internasjonale artister, og er samtidig også en møteplass for lokalt kulturliv.

– Årlig har vi ca. 100 arrangementer, og i 2025 hadde vi et totalt publikum på 45 500. Vi er glad for at Riksteateret har et fast stopp her ca. seks ganger pr. år, og at også Teater Innlandet benytter Maihaugsalen for sine oppsetninger, sier Kirsi-Marja Laiho.

– Mange lokale aktører bruker også Maihaugsalen til sine arrangementer, bl.a. Create – Lillehammer kreative videregående skole, som bruker salen

Kirsi-Marja Laiho, daglig leder og arrangementskoordinator for Maihaugsalen.

flere ganger i året, Lillehammer Symfoniorkester og Kulturskolen, flere lokale kor, Cyberforsvaret og Human-Etisk Forbund. I april i fjor trakk operaforestillingen Hulda fire nærmest fulle forestillinger i Maihaugsalen.

– Publikum kommer i hovedsak fra Lillehammerområdet og oppover i Gudbrandsdalen, men vi ser en økende oppslutning fra hyttefolket, særlig i førjulstiden, avslutter Laiho.

Stor applaus til KORK, og ikke minst til Victoria Randem og dirigenten Rasmus Hella Mikkelsen

Torsdagsvenn, museumsvenn og OL-venn

Hun var med å bygge opp Norges Olympiske Museum, som torsdagsvenn sikrer hun at mye OL-historie lever videre

Vi treffer Brita Belsvik i vestibylen på Maihaugen noen få timer før OL-ilden skal tennes i Italia. Enda vet vi ingen ting om medaljefesten Johannes Høsflot Klæbo og resten av den norske troppen skal varte opp med de to neste ukene. Men det vi vet er at minner derfra skal inn her i samlingen til Norges Olympiske Museum på Maihaugen etter hvert.

Brita vet mye om hvordan samlingen ble til. På veggen bak henne feirer museet årets leker med bannere fra jubeldagene på Lillehammer i 1994. Minner fra den gangen har for lengst blitt en del av byens sjel og historie, og noe av det er samlet og bevart på museet.

Tekst og foto: Bjørg Owren

Norges Olympiske Museum ble åpnet i 1997, og Brita var med helt fra planleggingen startet. Det var ingen selvfølge at nasjonens olympiske museum skulle legges til Lillehammer, for Oslo var tross alt hovedstaden og hadde hatt OL i 1952. Men etter OL-94 var Lillehammer den største OL-byen.

– Vi åpnet museet i Håkons Hall 27 november i 1997, og viste hele historien fra antikken og fram til og med London 2012. Når publikum kom på ishockeykamper, fotball, håndball eller andre arrangement, kunne de se høydepunkter fra OL-94 i vrimeområdet. I Olympiarommet hadde vi æresgalleriet med bilder av landets idrettshelter, og nede en historisk avdeling med tablåer fra alle olympiske leker, sommer og vinter, i kronologisk rekkefølge. For hvert nytt OL ble samlingen utvidet med nytt tablå.

I forbindelse med konsolideringen med Lillehammer museum ble det besluttet å flytte OL-museet til Maihaugen.

– Det ble åpnet til ungdoms-OL i 2016. Da hadde jeg sluttet, sier Brita. I dag er hun torsdagsvenn på Maihaugen – har vært det i 15 år med OL-museet som sitt fagfelt.

Et liv med OL

Men hennes liv med OL startet før noen tenkte på museum. Vi er tilbake til tiden da Lillehammer ble til-delt OL-94 og kommunen startet kurs for Lillehammer-guider. Brita ble sertifisert som en av de første, og jobbet med å skape begeistring for Lillehammer og OL-anleggene i flere år før lekene tok til. Under OL jobbet hun på LOOCs informasjonssenter.

– Dette ble nesten som en fase 1. for det som etter hvert skulle bli OL-museet, sier hun.

Det er iskaldt ute denne dagen.

– Apropos kaldt, under OL i 94 da var det kaldt, da! sier hun og hutrer. – På LOOCs informasjonssenter i Bryggerigata måtte vi ha votter på når vi var på jobb. Døra sto åpen hele tiden for det var så mye folk. Men du verden så gøy det var! Minnene strømmer på.

– Men nå er jeg snart ferdig. Ja, nå er det snart slutt, kommer det bestemt.

Det høres dramatisk ut, men det hun sikter til er at et stort ryddeprosjekt som kom i kjølvannet av museumsflyttingen snart er ferdig. De siste arkivboksene, med historien til Norges Olympiske Museum fra årene i Håkons Hall, kan settes på magasin og er sikret for framtiden. Det har blitt 15 år med rydding, systematisering og registrering av gjenstander og dokumenter.

Som tidligere ansatt har hun vært en gavepakke for museet i ryddeprosessen. Det var mange arkivskap som skulle tømmes. Hun kan historien, og ser fort hva som er viktig å ta vare på og ikke.

LILLEHAMMERGUIDE: Brita Belsvik er torsdagsvenn på Maihaugen med spesialkompetanse på OL. Hennes OL-karriere startet som Lillehammer-guide, fortsatte som ansatt i LOOCs informasjonssenter under OL-94 og videre til Norges Olympiske Museum. Nå er hun snart i mål med å rydde og arkivere materialet fra NOMs 19 første år.

– Nå skal det være enkelt å finne fram i gamle avtaler, gjenstander som er lånt og gaver. For forskere, journalister og andre som skal dukke ned i OL-historien er materialet nå lett tilgjengelig.

Hun vil ikke ha skryt, men konservator Jan Ove Vasaasen, som er ansvarlig for torsdagsvennene, skryter gjerne. Han sier at arbeidet som utføres av torsdagsvennene er av svært stor betydning for museet. – Den spesialkompetansen de tilfører er rett og slett en gavepakke, sier han. For tiden består torsdagsvennene av 17 frivillige museumsvenner, og fem ansatte fra museet som er arbeidsledere.

Godt teamarbeid

Før de begynte på arkivskapene, var Brita med å fotografere mange tusen gjenstander, fikk dem registrert og lagt inn på Digitalt Museum. En del har også fått plass i dagens museum. Vår torsdagsvenn anbefaler alle å besøke OL-museet.

– Du trenger ikke være spesielt sportsinteressert for å ha glede av det. Er du interessert i design for eksempel, er det spennende å se utviklingen av antrekkene til utøvere, tipser hun.

Vi tar en runde sammen, og får høre om hvordan flere gjenstander kom til museet.

MED BLYANT OG VISSELÆR: Brita Belsvik og Siri Velle Segelstad har ryddet arkivskapene fra kontorene i OL-museet i Håkons Hall, runde på runde. Ta vare på eller kaste? For ettertiden trengs bare et eksemplar av hvert dokument. Slik har de slanket innholdet, men så har det dukket opp nye ting som må med. Derfor skriver de innholdet med blyant. Trykte lapper settes ikke på før de er helt sikre på at nå de er ferdig.

CURLING: De rutete buksene gjorde det norske curlinglaget kjent over hele verden. På museet henger buksene Brita Belsvik hentet hos sportssjef Pål Trulsen etter at laget tok sølv under OL- i Vancouver i 2010.

1952: Hoppantrekket Simon Slåttvik tok gull med i Oslo i 1952 ble vist i utstillingen i LOOCs informasjonsenter i 1994, på Norges Olympiske museum i Håkons Hall og nå i seksjonen for vinter-OL på Maihaugen.

– Det er mange morsomme historier bak mye her, som ikke var skrevet ned. De var bare her! Med glimt i øyet setter hun pekefingeren mot tinningen og fortsetter. – Litt av det har vi nå skrevet ned, men ikke alt er interessant for andre, ler hun.

«Vi» er Brita og Siri Velle Segelstad, som er registrator på Maihaugen. De har vært er godt tospann i en årrekke. Hun forteller om avtaler med trenere og utøvere, møter og turer i bil for å hente alt fra spyd til boksehansker.

Mange historier

Sportshistorien som vises i museet, gir mat til refleksjon. Vi stopper ved kombinertlegenden Simon Slåttvik, som tok gull under OL i Oslo i 1952. Foran bildet av en smilende gullvinner står et par slitne lærstøvler.

– Tenk på debatten om dagens hoppdresser! Den gangen var antrekket gabardinbukser, strikkegenser og topplue. Og de brukte slips! utbryter vår guide.

Mens vi går her og kjenner på gammel OL-stemning, er konkurransene i curling i gang i Italia. På veggen foran oss henger de berømte «klovnebuksene» det norske curlinglaget brukte da de tok sølv i Vancouver OL-2010.

– De er brukt av Christoffer Svae. Vi fikk dem av Pål Trulsen, som var sportssjef da. Han mente buksene burde vært vasket, men jeg sa nei, vi ville ha dem akkurat slik de var, sier Brita.

Hun synes det er vanskelig å trekke fram en spesiell hendelse. Men historien om medaljene til Kjetil Andre Aamodt må nevnes. De hadde god kontakt, og han hadde lovet museet både utstyr og medaljer. Men så forsvant medaljene. De hadde ligget i en bag hjemme hos faren, og blitt stjålet.

– Heldigvis kom de til rette, og vi fikk dem til museet. Faktisk til feiringen av museets 10 -årsjubileum. Dagsrevyen kom og en rekke prominente gjester. Da vi senere avduket monteringen med de alle medaljene hans, var de viktigste gjestene barn fra lokale skiklubber. De fikk møte den kjente alpinisten. Du skulle hørt! De kom plaprende og vimsende inn slik unger gjør, men da Kjetil Andre begynte å snakke satt de alle som tente lys. At mange ble inspirert til å trene og stå på den gangen, er hun sikker på.

En ekte venn

Tilbake til torsdagsvennene; Brita har vært en del av denne gjengen siden 2011, og det har blitt mange gode torsdager på Maihaugen gjennom årene.

– Det fine er at du jobber frivillig, passer det ikke en dag eller du må gå litt før så er det ok. Det sosiale er også viktig, når alle samles til lunsj går praten livlig. Og ikke minst, vi føler at museet setter pris på jobben vi gjør.

Den entusiastiske damen omtaler seg som en ekte museumsvenn. Det har hun vært helt siden hun begynte å gå på Maihaugen med foreldrene som fem-seksåring. Fortsatt synes hun det er gøy å være med på omvisninger.

– Det er så flott, for de ulike omviserne har forskjellige vinklinger på historien, jeg ser og opplever noe nytt hver eneste gang.

Torsdagsvennen Brita ser seg ydmykt tilbake.

– Det har vært fint å få være med å få ryddet opp etter meg, og være med å bygge opp historien til museet. Nå gleder jeg meg til å se årets OL-leker på tv, og så har jeg blitt oldemor. Det er en tid for alt, avslutter hun med et smil.

Som vi skrev i forrige nummer av Museumsglimt, var seteranlegget på Maihaugen svært viktig for Anders Sandvig for å vise hvor nødvendig ressursene i utmarka og fjellet var for gardene før i tiden. Siden den gang har det skjedd store endringene i seterkulturen og hvordan fjellområdene forvaltes. I denne oppfølgingsartikkelen tar vi for oss noen av disse endringene og hva som er dagens status.

Konservator Mari Synnøve Stakston har vært en av Maihaugens faste representanter i prosjektet, her ved Lundesetra på Maihaugen.

«Eit skigardsdele – frå seterkultur til hytteindustri»

«Eit skigardsdele – frå seterkultur til hytteindustri» er et museumsprosjekt som har rettet søkelyset mot de store endringene i fjell- og utmarksområdene i Innlandet. Prosjektet har undersøkt forvaltningspraksis i ei tid der utviklingen skjer raskere enn noen gang, og der stadig flere aktører kjemper om retten til å bruke og forvalte ressursene i fjellet. Økende hyttebygging og kommersialisering av fjellet skaper nye konflikter, utfordringer – og muligheter. Prosjektet har løftet fram natur- og kulturarven i disse områdene, med særlig oppmerksomhet rettet mot seterkulturen, som i dag er under press.

Tekst og foto Jørgen Skaug

Maihaugen har deltatt i dette arbeidet sammen med flere museer i Innlandet, i samarbeid med bl.a. Universitetet i Oslo og Norsk seterkultur. En av Maihaugens faste representanter i prosjektet er konservator Mari Synnøve Stakston. Prosjektperioden har gått fra 2022 til 2025, og er finansiert av Norsk kulturråd gjennom Kulturrådet sitt samfunnsaktørprogram.

Om prosjektet

Med økende hyttebygging og kommersialisering av fjellet oppstår nye utfordringer. Hvem har rett til å bruke og forme landskapet? Og hvordan kan vi sikre en bærekraftig utvikling for framtida gjennom samarbeid.

Gjennom et historisk og samfunnskritisk blikk har prosjektet løftet fram viktige spørsmål om natur, kulturarv og forvaltning. Det handler om spenningen mellom gamle og nye verdier: mellom seterdrift og fritidsbruk, mellom næringsinteresser og bevaring – og hvordan dette påvirker både mennesker og miljø.

Museene ønsker å skape engasjement og ny innsikt i hvordan vi som samfunn møter de store endringene i seter- og utmarksområdene – lokalt, nasjonalt og globalt.

Bakgrunn for prosjektet

På midten av 1800-tallet fantes det rundt 100 000 aktive setre i Norge. I dag er det ca. 700 igjen. Tradisjonell seterdrift forsvinner, og dermed den bærekraftige utnyttelsen av utmarksressursene til matproduksjon som setringa står for. Denne nedgangen speiler ikke bare endringer i landbruket, men også store samfunnsmessige og kulturelle omveltninger. Spesielt de siste 30 årene har utbygging av hytter og fritidsboliger eskalert i raskt tempo. Fjellområder i Valdres, Gudbrandsdalen og Gausdal er eksempler på naturområder som har gjennomgått store endringer. Utviklingen reiser viktige spørsmål.

Hyttebygging er blitt milliardindustri og spiller en viktig rolle i lokalsamfunnenes økonomi. Men hvilke verdier skapes, og for hvem? Hvor grensen bør gå mellom bruk og bevaring er det uenighet om. For noen er det viktig at naturen forblir urørt, for andre er fjellet viktigst som beiteområde og til matproduksjon. Andre igjen bruker områdene til friluftsliv eller reiseliv. Kommunene vektlegger ofte økonomisk gevinst og vekst. Hvem får gjennomslag for sine interesser? Er det de økonomiske gevinstene som er de mest målbare? Hvordan kan kultur- og naturverdiene forvaltes for framtida på en bærekraftig måte?

Målsetting

Prosjektets mål var å skape innsikt, engasjement og debatt rundt bruk og bevaring av fjell- og utmarksområdene i Innlandet. Prosjektet kombinerer forskning, formidling og dialog, og ser både bakover – til tradisjonell bruk – og fremover, mot mulige løsninger og modeller for fremtidig bruk. Et tverrfaglig samarbeid gir prosjektet både faglig tyngde og lokal forankring.

Kontaktperson hos Maihaugen for «Eit skigardsdele» er konservator Mari Synnøve Stakston

Problemstilling

Prosjektet har undersøkt spenningene mellom bevaring og utbygging, tradisjon og endring:

- Hvordan ble disse områdene forvaltet før?
- Hvordan skjer forvaltningen i dag?
- Hva vil være en bærekraftig og hensiktsmessig forvaltningspraksis i framtiden?

Møteplasser og debatt

Prosjektet har lagt til rette for møteplasser for å skape åpen debatt og rette søkelyset mot tematikken. Det er avholdt flere konferanser i prosjektperioden med ulike tema.

Prosjektet var også på studietur til Lake District i England. Dette området står på UNESCOs verdensarvliste og er et av landets mest besøkte reisemål. Formålet med turen var å undersøke samspillet mellom natur, landbruk, kulturarv og reiseliv, samt utfordringer som oppstår når ulike interesser bruker det samme landskapet – problemstillinger som gjenkjennes i fjell- og utmarksområdene i Innlandet. Studieturen ga et relevant sammenligningsgrunnlag for prosjektets arbeid og styrket de historiske og komparative perspektivene på forvaltning av kulturlandskap. Erfaringene bidro også med innspill til museenes rolle som samfunnsaktører i arbeidet med samarbeid, bærekraft og helhetlig forvaltning av natur- og kulturverdier.

Artikler og fagstoff om «Eit skigardsdele» er publisert på <https://valdresmusea.no/eit-skigardsdele>

Særlig om Lundesetra

Som en del av prosjektet har konservator Mari Synnøve Stakston skrevet en lengre artikkel om Lundesetra – fra seterdrift til musealisert kulturarv.

Setra ble opprinnelig oppført ved elva Freska på Venabygdsfjellet, trolig rundt 1860, og var i aktiv drift fram til midten av 1900-tallet. I 1964 ble Lundesetra flyttet til Maihaugen, hvor den fikk status som museumsobjekt. Artikkelen analyserer denne overføringen fra å være en seter i bruk til museumshus. Det undersøkes hvilke deler av setras materielle og immaterielle kultur som ble bevart, endret eller utelatt, og hvilke konsekvenser det fikk for Lundesetra på Maihaugen. Artikkelen bygger på arkivmateriale, årbøker, formidlingsmateri-

ale og intervjuer. Analysen viser at den steinmurte bygningsmassen ble tillagt stor betydning, og at dette var en sentral årsak til at setra ble valgt ut. Samtidig ble personer, ferdigheter og praksis i mindre grad dokumentert og formidlet. Artikkelen setter Lundesetra inn i en bredere historisk sammenheng knyttet til endrede kulturarvforståelser og nyere oppmerksomhet rundt seterkultur som immateriell kulturarv, og hvilke konsekvenser museale prioriteringer fikk for forståelsen av Lundesetra som kulturarv.

Kontaktperson hos Maihaugen er konservator Mari Synnøve Stakston.

Det er fortsatt aktiv seterdrift i nærområdet

Kommunene her i Lillehammer-regionen er rik på setertradisjoner. For ca. 100 år siden var det om sommeren aktivt liv på om lag 700 setrer i regionen, som fordeler seg slik på kommunene:

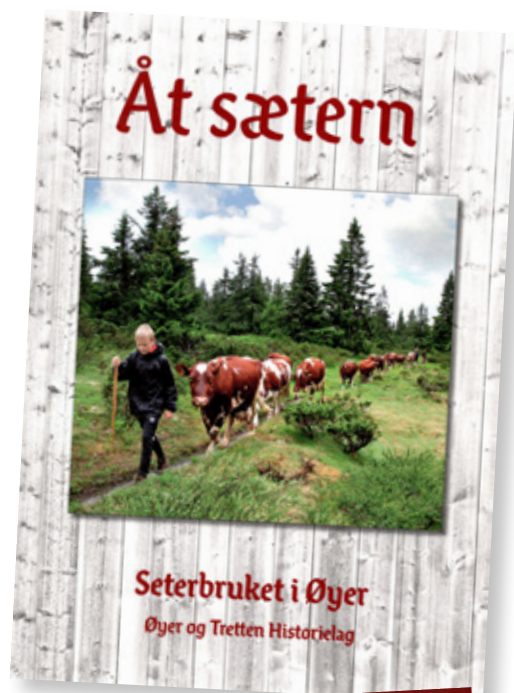
- Lillehammer, totalt ca. 215 setrer, der fem av dem var i drift med melkeproduksjon sist sommer
- Øyer, totalt ca. 320 setrer, av disse var elleve i aktiv drift sist sommer
- Gausdal, totalt ca. 200 setrer, der ti var i drift sist sommer

De siste årene har det vært en betydelig økning i statstilskuddet til aktive setrer med melkeproduksjon. I 2025 er dette tilskuddet på 120 000 kroner ved setring i 4–6 uker og 140 000 kroner hvis en var på setra i mer enn seks uker. Minimumskravet til daglig melkeproduksjon er 45 liter kumelk eller 25 liter geitemelk. Bl.a. som følge av dette har antall aktive setrer i Lillehammer-regionen holdt seg på omtrent samme nivå de siste årene (26 i 2024), ja faktisk har det vært en liten økning.

I hele Innlandet fylke var det 417 aktive setrer som oppfylte kravet til statstilskudd i 2024. Av disse var hele 166 i Valdres, 109 i Nord-Østerdal og 87 i Gudbrandsdalen nord for Øyer.

Her i Lillehammer-regionen har det i de siste årene lagt ned et stort arbeid i å dokumentere historien og kunnskapen om seterdriften og livet på setrene gjennom bøkene;

- Fåberg og Lillehammer historielag;
Setrene i Fåberg og Lillehammer, fra 2017
- Øyer og Tretten historielag;
Åt sætern – seterbruket i Øyer, fra 2020
- Gausdal Nordfjell; Nordfjellet
– Setertrakter i Gausdal i endring, fra 2004
- Gausdal Statsallmenning; Hvite vidder i Vest
– Vestfjellet i Gausdal, fra 1997

Andreas Kolstø kjøpte gard i 2022 og ble **aktiv seterbruker**

Andreas Kolstø foran Skarsmosetra sommeren 2025. Foto Kjersti Haugtrø/GD.

En av de nyere aktive seterbrukerne i distriktet er Andreas Kolstø fra Øyer. Familien kjøpte i 2022 Skarsmoen gård med egen seter langs Aksjøsetervegen, om lag 30 km fra garden, langt inne i Øyerfjellet. Den tradisjonelle driften på denne setra med ku og melkeproduksjon ble slutt i 1980. Men forrige sommer ble det igjen liv på Skarsmosetra. Etter at seterfjøsset hadde stått tomt i 45 år, tok den nye gardbrukeren setra i drift igjen med sine 64 melkegeiter. Her langt inne i Øyerfjellet rådet det igjen et klassisk setermiljø. Geitmelka ble transportert med egen bil ned til garden tre ganger i uka, der de har etablert sitt eget gardsysteri. I 2024 ble seterkulturen i Øyer årets kulturminne for Øyer og Tretten Historielag.

Seterkulturen på **UNESCOs** liste for verdens immaterielle kulturarv

Ressursutnytting og matproduksjon er selve grunnlaget og årsaka til at seterdrifta eksisterer. Seterdrifta holder viktige natur- og kulturmiljø ved like, og bidrar til et rikt biologisk mangfold og verdifulle landskap.

Kunnskapen om seterdrift har gått i arv gjennom generasjoner og er en viktig del av vår felles kulturarv. Inntil for noen få generasjoner siden har seterdrift vært en livsnødvendig selvfølgelighet for gardar i skog- og fjellbygder. Dette var kvinnenenes domene. Her ble det høstet, sanket og produsert mat, og kunnskapen er overlevert fra generasjon til generasjon – til i dag. Overalt der det var beiter var det husdyr, og hundrevis av år med beiting og tråkk dannet et åpent, artsrikt økosystem og infrastruktur rikt på kulturminner. Seterkulturen har gitt verdifulle bidrag til det kulturelle mangfoldet og har formet regional identitet.

Tap av seterkulturen er ikke bare et personlig tap for den enkelte bonde, men store deler av samfunnet og det globale felleskapet.

6. desember 2024 ble norsk og svensk seterkultur innlemmet på UNESCOs liste for verdens immaterielle kulturarv. Det betyr den delen av kulturarven som omhandler stedsnavn, kunnskap og fôrhøsting, men også tradisjoner som ysting, eventyr, segner og lokk som hører setra til.

Oppføringen på UNESCOs liste er ikke et vern, men en anerkjennelse av den verdifulle kunnskapen som er blitt overført gjennom generasjoner, som rommer alt fra kunnskap om natur, dyrestell, ysting, beitebruk, lokalt håndverk, fortellinger og musikktradisjoner.

Marie Thoresgård (1901-1981) var budeie på Roåker, en seter på Tretten vestsida, i nærmere 50 år. Her lå ho med sine kyr hver sommer fram til 1975. Ho fikk flere utmerkelser for godt dyrestell. Ukjent fotograf.

ISHOCKEY. På Breisjøen utenfor Fiskerkapellet var det brøytet en større skøytebane enn det som har vært tilfelle i de senere årene. Her hadde Lillehammer Ishockeyklubb lagt til rette for at de besøkende kunne få prøve både kølle og puck. I perioder var det stor aktivitet på isen.

PONNYRIDNING er alltid en populær aktivitet. Stall Myrdal fra Øvre Vang hadde med flere ponnier som var i aktivitet. Her ser vi en fornøyd seks år gammel Birk på ryggen av ponningen, som leies av Jørn Helmersen.

AKING OG HOPP. Fra bakken ned fra Valbjørsetra var det lagt til flere hopp- og akebakker. Her ser vi Henrik Venås-Moseng og Milla Varlid, begge seks år gamle, i full action med snowreser.

TØMMERHOGGERLIV. Ved skogskoaia var det mulig å lære litt om livet på tømmerhogst, der de under veiledning fikk prøve enkelte skogsredskaper. Her har ni år gamle Erik Bonesmo Folstad en stri jobb med barkespaden.

KARDING OG SPINNING. I Øygarden var det varme på peisen, og der fikk de besøkende prøve seg både på karding av ull og spinning av ulltråd. Syv år gamle Saga Toftagen ble etter hvert en dreven bruker av disse gamle verktøyene.

Barnas vinterdag

PILKING. Det var mange som prøvde fiskelykke på Breisjøen denne dagen, da Lillehammer sportsfiskeforening hadde lagt til rette med både veiledning, utlån av pilkeutstyr og agn på kroken. Her ser vi syv år gamle Kristian Asla Aasen prøve lykken med sin egen far Jo som personlig rådgiver.

- Det ble en fin dag i streng kulde på Maihaugen søndag 15. februar. Minus 16 grader gjorde nok at en del valgte å holde seg hjemme og heller se på OL. De som var her, så ut for å ha en super dag med mange ulike uteaktiviteter. Besøkstallet endte med 806, noe vi er godt fornøyd med i år, sier arrangementsansvarlig Rune Prøven.

– Bjerkebæk gir en helt spesiell forståelse av Sigrid Undset

Det er stigende interesse for Sigrid Undset. Bøkene hennes blir oversatt på nytt, særlig middelalderromanene.

Tekst og foto: Henning Log

– For alle Undset-interesserte er Bjerkebæk nesten som et pilegrims mål, sier Kristin Brandtsegg Johansen. Foto Jørgen Skaug

På veggene henger bilder av norske landskap, malt av Nikolai Astrup, Lars Jorde og Anders Svarstad.

Telefonen som Sigrid Undset svarte i, da lederen for Svenska Akademien ringte.

Akkurat nå er det stille på Bjerkebæk. Museumsbygningen ble lukket og låst i ved sesongslutt i fjor høst, etter at siste besøkende hadde forlatt stedet.

Gangstien ned mot dikterhjemmet er nedsnødd, men konservator Kristin Brandtsegg Johansen har vært her og måkt vei i forkant av et varslet besøk.

– Du har ansvaret for begge dikterhjemmene, Bjerkebæk og Aulestad?

– Det er helt fantastisk. Helt vilt, smiler Kristin, navnesøster med Sigrid Undsets mest kjente romanfigur.

Til sommeren blir det stor utstilling på Bjerkebæk og Lillehammer kunstmuseum. Under tittelen «En moderne middelalder» går publikum i møte til en utstilling som viser hvordan middelalderen fikk nytt liv i kunsten rundt år 1900. Utstillingen tar utgangspunkt i det danske kunstnerparet Agnes og Harald Slott-Møller og Sigrid Undset, og deres felles fascinasjon for middelalderen og de engelske pre-rafaelittene (en britisk kunstnergruppe som oppsto i 1848).

– Utstillingen skal tematisere den middelalderen som Undset gravde fram og slik hun forestilte seg den. Det er jo ikke så lett å forestille seg akkurat hvordan middelalderen var, men vi vil forsøke å vise den forestillingen hun lagde seg, som et ideal og en utopi, nesten som en kritikk av den moderne tiden hun vokste opp i. Hun hentet fram middelalderen som et motbilde til den tiden hun selv levde i, forteller Kristin. Hun er idéhistoriker utdannet ved Universitetet i Oslo. Hovedoppgaven hennes, «Hvis kvinner ville være kvinner», handler om Sigrid Undset som polemiker og debattant i sin tids kvinnesaksdebatt. Hovedoppgaven ble utgitt i bokform på Aschehoug i 1998.

I tillegg har hun skrevet bøkene «Jeg har levd i dette landet i tusen år: en sommer med Sigrid Undset», og antologien «De blanke ordene: fra Sigrid Undsets verden.»

På trappa børstes snøen av skoene før døra låses opp og åpnes. Straks innenfor står en alarm som sperrer de besøkende fra Undsets indre gemakker.

– Sånn! sier Kristin bare sekunder før varsleren har nådd nedtellingens siste sekund.

– Det er så mye vi har lyst til å få til. Vi jobber blant annet med å lyssette Bjerkebæk, der det troner over Lillehammer, litt mørkt og tilbaketrukket. Bare det at hun ville bo sånn, bak tømmerveggene i de gamle husene som var hentet ned fra Gudbrandsdalen. Her nærmest barrikaderte hun seg, og skrev frem det store eposet om Norge.

Om tre år – i 2028, er det hundre år siden Sigrid Undset fikk Nobelprisen i litteratur, «spesielt for sine mektige beskrivelser av livet i Norden i middelalderen», som det het i Nobelkomiteens begrunnelse. På den grønne malte, panelte vegg inne i anretningen i Røssumstua henger fremdeles telefonen som Sigrid Undset svarte i, da lederen for Svenska Akademien ringte henne høsten 1928 og leste opp telegrammet som fortalte at hun var tildelt den høyeste internasjonale anerkjennelsen for sitt forfatterskap.

– For å markere dette ønsker vi å fremheve den særegne fortellerkraften som ligger i hennes liv og forfatterskap, lokalisert i hagen og husene hennes på Bjerkebæk. Vi forbereder derfor et stort løft i årene som kommer, med å formidle hennes interesse for og research i norsk middelalder, spesielt middelalderhistorien som fantes gjemt opp igjennom Gudbrandsdalen, på leden til Nidarosdomen i Trondheim. Vår ambisjon er å bygge opp og forberede

en jubileumsfeiring frem mot 2028 som er inkluderende og samtidsrelevant, med spesielt fokus på middelalderformidling på Bjerkebæk, og ikke minst hennes store middelalderromaner Kristin Lavransdatter (1920–22) og Olav Audunssøn i Hestviken (1925) og Olav Audunssøn og hans barn (1927). Målet er å bruke anledningen til å arbeide for et nasjonalt kunnskapsløft om Sigrd Undsets liv og forfatterskap, en særegen blanding av historie og fiksjon, materiell og immateriell kultur. Det er på tide med et nytt blikk på Sigrd Undsets arbeid og forfatterskap, ikke minst for å få nye lesere til å ta bøkene hennes ut av bokhylla og lese dem, skriver Kristin Brandtsegg Johansen i søknaden til Sparebankstiftelsen DNB.

I 2028 er det altså 100 år siden oppringningen fra Sverige, og det skal markeres med et stort Undset-jubileum. Sparebankstiftelsen har svart på søknaden, og gir 1,2 millioner kroner til prosjektet.

– Vi er veldig takknemlig for den støtten. Det er jo tre år fram i tid, og det er for noen lang tid, men for andre kort tid. Det er et stort jubileum, en stor markering. Vi har kalt prosjektet «Bjerkebæk – på leden til Nidaros» fordi hun fikk Nobelprisen i litteratur først og fremst for middelalderromanene. Slik jeg tenker, så er grunnen til at hun flyttet til Lillehammer og Gudbrandsdalen, at hun ville i gang med research for å skrive Kristin Lavransdatter. Det er en veldig viktig akse opp til Nidaros og Trondheim, og videre til Rissa og Reins kloster hvor Kristin Lavransdatter dør. Jeg tenker at hele den leden var en viktig del av livet hennes.

Allerede som sjuåring var Sigrd Undset med faren på togtur opp gjennom Gudbrandsdalen for å være med på hundreårsmarkeringen av den nådeløse flommen, Storofsen i 1789. Som ung kontordame reiste hun stadig opp til Sel og Høvringen, der hun tilbrakte sine to uker med sommerferie. Hun ville sitte ved peisen og høre historier, spille kort, mens hun tente den ene røyken med den andre. Sigrd Undset lærte seg å sitte på krakk og melke, og var med ut på fiske i Smuksjøen på Høvringen. Slik samlet hun historiene om utburder og gjengangere, alvemøyer, huldrer og bergtatte jomfruer. Hun samla folkefortellinger og kunnskap om gards- og seterdrift. Her samler hun også erfa-

ringer i sitt eget liv, finner ut hva hun tror på og hvem hun er, en verden av tradisjoner som brytes ned av den nye tida, industrialisering og sentralisering.

– Hun holder mildt sagt en knapp på tradisjonene opp mot det nye, fremtiden, individualiseringen, de moderne idealene, påpeker Brantsegg Johansen.

I 1912 bor hun i London, Hammer-smith, der William Morris og Arts & Crafts-bevegelsen holder sine folkemøter. En stor bevegelse, som hun ble en del av, et rammeverk for de gamle folkevisene, sagaene, et rammeverk og erfaringer som kunne forløse stoffet hun har hatt med seg, fra hun var barn, Liti-Kjersti, Bendik og Årolilja, Njåls saga, Snorre, alt dette fant hun et omland for på sine mange turer opp i Gudbrandsdalen.

– Vi vet også at hun gikk bort på Maihaugen og gjorde research. Hun ble venn med Anders Sandvig og fikk ta del i denne arven fra Gudbrandsdalen som på en måte fantes på Lillehammer. Alt dette har vi lyst til å grave mer i, og vise fram.

I 2026 planlegges en utstilling i gjestehuset som viser Sigrd Undsets middelalderresearch, slik den finnes i bokhyller og arkiv på Bjerkebæk, men også hvordan hun reiste oppover i Gudbrandsdalen eller ruslet bort til Maihaugen for å studere arkitektur, lafteknuter eller innredning: I Garmo stavkirke, Isumanlegget eller Bjørnstadtunet.

– Med utstillingen ønsker vi å sette søkelys på hennes middelalderresearch. Med stor grundighet undersøkte hun den tiden hun skrev om i fiksjonen. Med fiksjonen ble hun folkelesning i tiår etter tiår. Slik bidro hun til å formidle kunnskap om håndverk og tradisjon i sine romaner. For å belyse dette skal vi vise frem gamle bøker fra boksamlingen hennes, gjenstander og saker hun eide, reiser hun gjorde til Sel, Nidaros og Domkirkeodden på Hamar. Hennes kunnskapsgrunnlag er avgjørende for å forstå middelalderdiktingen.

Undsets skrivepult og stolen som hun arvet etter sin far.

For å understreke forbindelsen nordover gjennom Gudbrandsdalen til Nidaros blir også hennes far, den anerkjente arkeologen Ingvald Undset en viktig skikkelse. Han var blant annet sentral i arbeidet med å gjenreise både Olavskulten og Nidarosdomen i Trondheim.

Det var det året hun var 37 år at Sigrid Undset flyttet til Bjerkebæk sammen med datteren Maren Charlotte, som snart fylte fire år, og den eldste sønnen Anders som var seks. Hun var midt i livet, en tobarnsmor som ventet sitt tredje. Hun reiste alene, uten mannen og barnefaren, kunstneren Anders Castus Svarstad. Ved skrivebordet foran vinduet, i den midterste stua, Røssumstua – satte hun seg ned og skrev sitt enorme middelalderepos om Kristin Lavransdatter, som vokste opp på Jørundgård litt lenger nord i dalen. Skrivebordet der hun skrev Kristin Lavransdatter, er nå reetablert.

Det er lett å glemme hvor moderne og velorientert Sigrid Undset var. Og hvor påvirket hun var av sin egen tid, mener Brandtsegg Johansen.

– Selv om det katolske middelalderuniverset hun bygde opp og innredet rundt seg på Bjerkebæk, og i rommene sine, kan virke både reaksjonært og gammelmodig, viser det også hvor påvirket hun var av sin samtidstrender, som arts & craftsbevegelsen eller Carl Larssons lyse interiører som hadde så sterkt gjennomslag i skandinavisk design. I hans akvareller fant umalte tømmervegger, filleryer og enkle møbler sin skjønne forening med antikviteter og mer nyttige bruksgjenstander. Ved begynnelsen av 1920-årene var det ikke lenger vanlig byggeskikk å lafte hus, heller ikke på Lillehammer. På den annen side var tømmerhus i vinden igjen ut fra en vilje til å fremheve den identitet og skjønnhet som kom til uttrykk i gammel norsk byggeskikk.

Ved siden av sitt skjønnlitterære forfatterskap skrev Undset artikler, essays, taler og fortellinger. Brevsamlingen og arkivet etter Sigrid Undset er i sin helhet en del av Norges dokumentarv, som er den norske delen av UNESCOs verdensarv. Blant bevarte forfatterarkiv skiller det seg ut ved sin fullstendighet, størrelse og kompleksitet. Arkivet dokumenterer også Undsets uredde deltakelse de store ideologiske utfordringene hennes tid sto overfor. Kvinnespørsmålet var et sentralt tema her som i litteraturen og hun inntok selvstendige standpunkter som utfordret både kvinnesaksforkjempere og konservative. Da hun i 1924 konverterte til katolisismen, ble hennes særstilling i offentligheten ytterligere forsterket.

– Ved å gå ut av sin egen tid, og flere hundre år tilbake til sagaen fant Sigrid Undset et univers som var stort nok og dramatisk nok for sine karakterer. Selv om hun var en svært reservert person som hegnat strengt om sitt privatliv, delte hun mer enn gjerne sine meninger, innerste tanker og forestillinger når hun skrev, i tillegg til sine drømmer eller fordømmer og kjepphester. Med sine litterære idealer om å ha mot til å se inn i sitt eget hjerte for å skrive sant og sterkt, var hun villig til å dele både det

Sigrid Undset ved skrivebordet i Røssumstua er blitt et ikonisk bilde fra Bjerkebæk.

hemmelige og det hellige med sine lesere. På Bjerkebæk bygget hun sin egen middelalderborg, bestående av tre hus, to store, laftede tømmerhus, og et mindre gjestehus

Men det store jubileumsåret blir altså 2028.

Timingen er god, mener Kristin Brandtsegg Johansen.

– De seneste årene har Sigrid Undsets bøker stadig blitt oversatt på nytt, til dansk, engelsk, tysk og fransk. Medievalisme som ide og forestilling er i ferd med å få en enorm utbredelse i populærkulturen, og forskningsmiljøer i mange land viser fornyet interesse for feltet der «medieval modern» står sentralt. Vi ønsker derfor å skape en fornyet interesse for Sigrid Undsets forfatterskap, ikke minst vise hvordan forestillingene om middelalderen har preget våre forestillinger om en utopisk fortid.

I dette arbeidet er dikterhjemmet Bjerkebæk kjempeviktig, mener Brandtsegg Johansen.

– Det å komme hit, det gir en helt spesiell forståelse av hvem hun var. Hvordan hun skrev, og hvorfor hun skrev som hun gjorde. Det var som om stedet forløste noe. Hun grublet på disse verkene helt siden hun var ung, men så fikk hun ikke helt dreisen på det. Men når hun flytter til Lillehammer, så er det som om historiene triller ut av henne. Det vil si, det gjorde de vel ikke, for hun satt oppe natt etter natt og skrev. Men Bjerkebæk virkeliggjorde forfatterskapet, sier Kristin Brandtsegg Johansen, som legger til:

– Så for alle Undset-interesserte er dette nesten et pilgrims mål. Det som også er litt spesielt for Bjerkebæk, er at mange av de som kommer hit har lest mye av og om Sigrid Undset, og de er genuint interessert i henne.

Verdensberømt i samtiden

Carl Sofus Lumholtz ble født 23. april 1851. Han vokste opp på Lillehammer, men verden skulle bli hans arbeidsfelt. Som oppdagelsesreisende, etnograf, naturviter, forfatter, foredragsholder og fotograf utforsket han jungler og ørkenstrøk i bl.a. Australia, Mexico og Borneo. I verden regnes han som en av de store oppdagerne, på linje med Roald Amundsen, Fridtjof Nansen og Ernest Shackleton, men han er i dag mindre kjent i Norge.

Av Else Braut, konservator Maihaugen

Oppvekst på Lillehammer

Familien bodde først på gården Bårdseng i Fåberg, men da faren ble forfremmet til kaptein i 1856, flyttet de til Kirkegata 23 på Lillehammer. Her vokste Carl opp som eldstemann i en søskenflokk på sju. Han fikk tidlig interesse for natur og friluftsliv og utforsket dette både sommer og vinter. Etter endt skolegang på Lillehammer hadde han ønske om å studere botanikk og zoologi. Faren mente han burde studere teologi, som hans far og bestefar hadde gjort, og for å ha en sikker inntekt. Carl presset seg derfor gjennom teologistudiet, men ble aldri prest. I stedet ble det to år som huslærer i Trøndelag, der interessen for naturen ble forsterket.

Til Australia

I 1880 la han ut på den første lange ekspedisjonen til Australia med økonomisk støtte fra Naturhistorisk museum i Kristiania. Oppdraget var å samle inn ukjente dyrearter og planter for museet som da var i gang med å bygge opp samlingene. Båtreisen fra Norge tok 100 dager, oppholdet varte i fire år. I Australia ble han opptatt av levemåten til urbefolkningen som han møtte der og reiste sammen med på jakt etter ukjente dyrearter. Møtet resulterte i flere artikler, foredrag og boka *Blandt Menneskeædere. Fire Aars Reise i Australien*, utgitt i 1888. Gjennom dette arbeidet etablerte Lumholtz seg som en kjent foredragsholder i Europa, og dette satte ham i stand til å reise til et nytt kontinent, Amerika.

Mexico

Mellom 1890 og 1910 tilbrakte Lumholtz nesten sju år i det nordvestlige Mexico på lange oppdagelsesreiser til da ukjente områder i Sierra Madre-fjellene og Sonora-ørkenen. Målet med reisene var å lære mer om de innfødte som levde i området. Ekspedisjonene var støttet av the American Museum of Natural History i New York og andre sponsorer. På reisene kom han i kontakt

med Tarahumara-folk. Han studerte og dokumenterte deres ritualer, språk, sang og liv. Tarahumaraenes tradisjon som langdistanseløpere er i senere tid omtalt i bestselgerboka *Born to Run (Født til å løpe)* av Christopher McDougall.

Det var på reisene i Mexico Lumholtz lærte å håndtere fotoutstyr selv, og han utviklet seg til en fremragende dokumentarfotograf.

Lumholtz ble hedret for sitt arbeid i flere land. I 1889 ble han ridder av St. Olavs Orden «for videnskabelig Fortjeneste». Han ble også hedret i Danmark, Sverige, Frankrike og USA med statlige ordener eller medlemskap i flere vitenskapelige organisasjoner. En meksikansk furu bærer hans navn: *Pinus lumholtzii*. En trekinguru i Australia er oppkalt etter ham: *Dendrolagus lumholtzii*.

Drømmen om Ny-Guinea

Lumholtz drømte om å være den første mann til å krysse øya Ny-Guinea. Han reiste dit i 1913 med økonomisk støtte fra Norge, men første verdenskrig satte en stopper for dette prosjektet. I stedet tilbrakte han noen måneder i India. Senere reiste han til Borneo hvor han utforsket dyreliv og folkeslag i årene 1913–1917. Selv om Lumholtz tilbrakte år på lange ekspedisjoner til fremmede steder beholdt han forbindelsen til Norge. Han besøkte jevnlig sin mor på Lillehammer så lenge hun levde. Carl Lumholtz døde av tuberkulose i byen Lake Saranac, New York i 1922 og ligger begravd der.

Lillehammer har hedret ham med en byste i Søndre park, reist i 1927, og han har fått en gate oppkalt etter

MOR OG FAR: Portrett av Inger Elise Lumholtz og kaptein Paul Neolai Lumholtz. Foto digitalmuseum.no/ Maihaugen.

SOM UNG MANN: Portrett av cand. theol. Carl Sophus Lumholtz. Foto digitalmuseum.no/ Maihaugen.

AUSTRALIA:
Portrett av Carl
Sofus Lumholtz, ca
1881. Bildet er tatt
av J. W. Wilder
i Queensland,
Australia.

seg ved Sportsplassen. Det finnes også et Lumholtz-fond til fremme for forskning innenfor fremmede kulturer og samfunn.

Ny interesse for Lumholtz

Flere av Lumholtz bøker ble gjenoptrykt på engelsk på 1980- og 1990-tallet. I fjor ga University of Texas Press ut praktboka *Among unknown tribes. Rediscovering the photographs of explorer Carl Lumholtz*. Utstillingen som vises på Maihaugen tar utgangspunkt i de mer enn 4000 fotografiene som Lumholtz etterlot seg fra sine reiser, og som i dag dels befinner seg ved American Museum of Natural History i New York, og dels ved Kulturhistorisk museum i Oslo.

SØNDRE PARK: Avduking av statuen over Carl Lumholtz i Søndre Park. Den høyere skole i bakgrunnen. Foto digitalmuseum.no/Maihaugen.

HJEM: Mathiesens gate ved krysset med Kirkegata, Lillehammer. Kirkegata 23 nærmest og 26, Horsters Minde, nedenfor. Foto digitalmuseum.no/Maihaugen.

Lumholtz på Maihaugen

– Det er Jon Helge Rønning i Byjubileet som har initiert det hele rundt Carl Lumholtz, sier Kjell Marius Mathisen om et foredrag i Maihaugsalen 22. april. Mathisen er avdelingsleder for kulturhistorisk avdeling på Maihaugen. – Vi har bare en liten rolle i det hele.

Tekst og foto: Tore Feiring

– Vår rolle er å stille Maihaugsalen til disposisjon samt at vi skal ha et monter i foajeen utenfor salen, hvor vi viser noen av de gjenstandene Lumholtz samlet på sine mange reiser, sier Mathisen videre. – Så finnes det veldig mye materiale ellers fra hans ekspedisjoner, han ble jo en verdensberømt oppdagelsesreisende og etnograf. I over 40 år utforsket han jungler i Australia, på Borneo og i Mexico. – Det var et spennende bysbarn som Byjubileet nå vil sette fokus på, konkluderer Mathisen, som understreker at han og staben på Maihaugen bare er gode hjelpere og vertskap til dette. At historien om Lumholtz fortjener å bli løftet fram er han ikke i tvil om. – Den er interessant både i nasjonal og internasjonal sammenheng og fortjener å bli løftet fram som en forsmak på neste års byjubileum. I år er det 175 år siden Carl Lumholtz ble født, nærmere bestemt 23. april 1851. – Samme dag, 175 år senere, vil det også være en høytidelighet ved bysten av Lumholtz i Søndre Park, sier Kjell Marius Mathisen til slutt, og legger til at det finnes et stort og omfattende bildemateriale etter ham. – Og også filmer, Lumholtz var veldig tidlig ute med både å filme, og å ta bilder, for å dokumentere.

BOOMERANG: Kjell Marius Mathisen med kurver og boomerang fra Borneo, samlet inn av Carl Lumholtz.

– Et av våre store bysbarn

– Det var Kjetil Schonhowd som satte meg på tanken, sier Jon Erik Rønning, prosjektleder for Byjubileet Lillehammer 200 år. – Han hadde et leserinnlegg i avisa GD om byens nesten glemte oppdager og eventyrer Carl Lumholtz fortjente mer ære og heder. I det minste at bysten av ham i Søndre Park burde pusses opp og vedlikeholdes.

Tekst og foto: Tore Feiring

Rønning har en ide om at byens kjente og mindre kjente bysbarn som har gjort seg bemerket burde bli hedret. – Dette som en oppkjøring til selve jubileumsåret neste år, sier han, – og Carl Lumholtz føyer seg perfekt inn i den rekken.

Halv pris for venneforeningen

23. april er det akkurat 175 år siden Lumholtz ble født. – Det markerer vi med foredrag og samtaler i Maihaugsalen 22. april, fortsetter Rønning, som satte i gang forberedelser til dette rett etter Schonhowds innlegg. Med på laget fikk han Stiftelsen Lillehammer Museum, Lillehammer kommune, advokatfirmaet Thallaug og Lillehammer Museums Venner. – Da får medlemmer av venneforening inngang til halv pris, smiler Rønning.

På selve dagen, 23. april, blir det minnestund og blomsternedleggelse ved bysten i Søndre Park hvor ordfører Hans Olav Sundfør (H) holder tale. – Dette skjer klokken 12, presiserer Rønning, som også håper at de i løpet av sommeren skal få pyntet rundt, og pusset opp bysten.

I Maihaugsalen dagen før blir det stor markering med foredrag av Ann Christine Eek, fotograf ved Kulturhistorisk Museum. – Hun sitter inne med en mengde bilder som Lumholtz tok på sine ekspedisjoner, han etterlot seg et omfattende bildemateriale, sier Rønning, – en mann

som virkelig var forut sin tid i så henseende. Forfatter Morten Strøksnes og biolog Dag O.Hessen vil deretter samtale om Lumholtz, en samtale ledet av advokat Ingrid Sandberg fra Thallaug. – Strøksnes har skrevet boken «Lumholtz'gjenferd», opplyser Rønning, – en fantastisk bok forresten. – Så skal mannskoret Klang synge, fortsetter han, – det artige her er at koret også sang da bysten av Lumholtz ble avduket i forbindelse med byens 100-års jubileum i 1927. En liten, morsom kuriositet.

Så planlegges det også et innlegg fra Eivind Falk og Kjell Marius Mathisen. Temaet vil være «Pinus Lumholtzi», en furu som vokser i opptil 3000 meters høyde. – Denne furuen ble oppdaget av Lumholtz i Mexico, og han satte sitt navn på den, opplyser Rønning, – det jobbes med å få plantet denne furuen i Søndre Park også.

– Lumholtz var virkelig en stor mann internasjonalt, en eventyrer og oppdager og etnolog av klasse. Men her hjemme ble han nok overdøvet av polarheltene våre, kanskje derfor han har blitt borte i Lillehammers byhistorie også, avslutter Jon Erik Rønning.

Billetter for arrangementet i Maihaugsalen koster kr. 100,–. For medlemmer av Lillehammer Museums Venner får du rabattert pris, kr 50,–.

FURU: «Pinus Lumholtzi» vokser i Mexicos fjell. Målet er å få plantet en av disse furuene i Søndre Park.

OPPMERKSOMHET: Carl Lumholtz fortjener virkelig større oppmerksomhet, mener Jon Erik Rønning.

LØFTER SAMMEN: Det burde vært lyd som bildetekst her, for det var en svært fornøyd gjeng ansatte på Maihaugen, som løftet teppet plass igjen. (Foto: Bjørg Owren)

Jakten på Hekneveven – fikk moderne teppekunst på plass igjen

Etter mange år på magasin henges det store blå teppet, kalt Onda volante, opp igjen i vestibylen på Maihaugen. Teppet, som er vevet av Synnøve Anker Aurdal, en av våre fremste tekstilkunstnere, ble gitt som gave av Maihaugens venner i 1996. Nå er det tatt fram igjen i forbindelse med utstillingen Jakten på Hekneveven, etter planen for å bli hengende permanent.

Tekst: Bjørg Owren.

– Ja, nå er teppet tilbake der det hører hjemme. Dette er et kunstverk av ypperste klasse og er en del av museets historie, sier konservator Else Braut, som er museets tekstilekspert.

Teppet ble kjøpt inn av museumsvennene for å kle en hvit og naken vegg i vestibylen, etter ombyggingen til OL i -94. Mange syntes den hvite veggen manglet noe, og på den

tiden ga venneforeningen hvert år store gaver til museet. Maihaugbladet skrev sågar at gaver var noe av formålet med å stifte foreningen i sin tid. I en artikkel om gaven sto det å lese «at teppet med sine vakre blåtoner fyller den nøkternt hvite vestibylen med varme og liv, og er en glede for de som arbeider på museet og de tusener av gjester som passerer det».

Teppet ble først innlånt for et år, så kjøpte venneforeningen det for den nette sum av 250 000 kroner.

Nært knyttet til Lillehammer

– Med det vakre bølgemønsteret harmonerte teppet godt med gulvet i vestibylen, det var en del av den offisielle utsmykningen av bygget. Men det var neppe det som avgjorde valget av Anker Aurdal, tror konservatoren.

For kunstneren hadde sterke bånd til byen og Maihaugen. Synnøve Anker, som hun het den gang, vokste opp på Lillehammer, og gikk på søstrene Prestgards vevskole. Det var her og blant de gamle vevnadene på Maihaugen at interessen for veving ble tent. Om somrene satt unge Synnøve på Maihaugen og vevde kopier av museets gamle kongetepper.

– Og nå gjennom forberedelsene til Jakten på Hekneveven har vi funnet enda en tråd som knytter henne til Lillehammer, forteller Else begeistret. I 1928 kom nemlig Synnøve til Stockholm som «pike», hos Sigrid Undsets søster Ragnhild, som bodde der. Hun skaffer seg en vev, og vever bildetepper på fritiden. Dette året får Undset Nobelprisen i litteratur, og når en bokhandel i byen lager utstilling med Undsets middelalderbøker, vises de sammen med et kongeteppe vevet av Synnøve. Det blir hennes første utstilling.

VED VEVEN: Synnøve Anker Aurdal var nært knyttet til Lillehammer og Maihaugen. Hun startet sin karriere med å kopiere 1700-talls billedvevtepper fra Maihaugens samling. I intervjuer i forbindelse med 90-årsdagen i 1998 snakket hun varmt om sitt forhold til Lillehammer og sa at Maihaugen var hennes barndoms inspirasjon og glede, og at teppet var en hyllest til Anders Sandvig som hadde betydd så mye for henne. (Foto: Nils Anker, Privat)

I årene som kommer utdanner hun seg videre innen veving, og utvikler det gamle håndverket i en nonfigurativ retning. Hun kaller seg kunstner, ikke kunsthåndverker, og debutterer i Kunstnerforbundet i 1941. Hun blir kjent for sine store, monumentale tepper og blir en prisbelønnet teppekunstner.

Inspirere kunstnere og forskere.

Onda volante betyr flyvende bølge.

– De bølgende formene i mange blåtoner viser hvordan Anker Aurdal fastholder rytme og kontrastrike bevegelser i stort format, i en sterk optisk komposisjon, kommenterer tekstileksperten.

Sammen med kollegaer på Maihaugen gleder hun seg når teppet er på plass i vestibylen igjen. Akkurat når det ble tatt ned vet de ikke, men antagelig måtte teppet vike for informasjonsskjermer som skulle være lett synlig ved ankomst. Nå henges det på veggen over peisen, som er malt blå for anledningen. Monteringsgjengen er kjempefornøyd med resultatet. – Endelig er det på plass igjen, smiler utstillingskonsulent Truls Strand.

– Dette er et kunstverk som fortjener å bli vist, til glede for publikum, og en inspirasjonskilde som trekker kunstnere og forskere til samlingen.

Tidsaktuelt museum

Ifølge Braut er det en økende interesse for tekstilkunst og billedvev. Uken før hadde hun besøkt åpningen av utstillingen «Tråder i tid» i Dronningens Kunsthall i Oslo, der det vises tepper fra slottet som aldri er vist offentlig før. Hun peker også på at det er økt interesse for å løfte fram kvinnelige kunstnere.

– Slik sett er det fint å få Synnøve Anker Aurdal tilbake til Maihaugen, knyttet til vår historie. Teppet viser at vi er forankret i en fortid og holder fast ved en identitet, selv om museet fornyes og forandres på mange måter. Med utstillingen Jakten på Hekneveven og nytt lys på teppet Onda volante og Anker Aurdals kunstnerskap styrker Maihaugen sin posisjon som et tidsaktuelt museum, avslutter hun.

FLYVENDE BØLGE: Maihaugens venner kjøpte teppet som gave til museet i 1996. Etter mange år på magasin er det hentet fram igjen og har fått en hedersplass over peisen i vestibylen. Teppet ble vevet ferdig i 1994, måler 180 x 540 cm, og er vevet av spelsaugarn og nylontråd. (Foto: Bjørg Owren)

Unike portaler fra opprinnelig norsk stavkirke i Polen

– Håndverksinstituttet bidrar med å bevare og får ny kunnskap

Gjennom det siste halve året har Norsk Håndverksinstitutt engasjert seg i det forestående restaureringsarbeidet som skal utføres ved Vang stavkirke, som i dag ligger i Karpacz i dagens Polen. Her finner vi to av de best bevarte portalene som representerer en uvurderlig del av norsk treskjæring og stavkirkekunst.

Av Jørgen Skaug

Portal i Vang stavkirke i Polen med en unik 800 år gammel treskjærerkunst. Foto Jon Anders Fløistad/Norsk håndverksinstitutt

Kombinert med en mangfoldig og ikke alltid like heldig restaureringshistorie, var det et ønske fra polsk side om å konservere portalene slik at de både skal ta seg best mulig ut, og samtidig være beskyttet for fremtiden. Og de hadde utarbeidet en plan for dette arbeidet. Vang stavkirke er en viktig del av norsk stavkirkehistorie, der spesielt portalene er godt bevart. Ikke minst ligger det her mye kunnskap om materialkvaliteter og bruk av verktøy som er viktige kilder å sikre for fremtiden.

Sammen med Norsk kulturhistorisk museum besøkte Riksantikvaren denne stavkirken i Polen sommeren 2025, etter at konserveringsarbeidene med portalene var igangsatt. Som følge av dette besøket tok Riksantikvaren og kulturhistorisk museum kontakt med Håndverksinstituttet om konserveringsarbeidet, som førte til en diskusjon om verne-planen og kunnskaper om hvordan treskjæringer i stavkirkene skulle bevares.

Jon Anders Fløistad, treskjærer og stipendiat ved Håndverksinstituttet besøkte i fjor denne kirka i Polen, for å se og vurdere disse portalene, som er blant de fem best bevarte stavkirkeportalene vi har i Norge. Her kan vi lese verktøysporene i den 800 år gamle treskjæringa som ingen andre steder – så uberørt av mennesker. Her er det mulig å se hvilke verktøy som er brukt i den opprinnelige treskjæring som vi ikke finner maken til i Norge.

Norsk håndverksinstitutt ønsket å få dette konserveringsarbeidet i Polen inn på et godt spor, og hadde sammen med Riksantikvaren og ICOMOS(* Norge gjennom høsten 2025 dialog med ICOMOS, både i Polen og internasjonalt, samt kirkeeier og polske vernemyndigheter om disse utfordringene.

*) ICOMOS Norge er den norske avdelingen av International Council on Monuments and Sites. ICOMOS har rollen som rådgiver for UNESCO i spørsmål om verdensarv.

Detaljer fra portal i Vang stavkirke. Foto Jon Anders Fløistad/
Norsk håndverksinstitutt

– Vi tok også kontakt med ICOMOS internasjonalt for å understreke hvor viktig dette arbeidet er – dette er jo verdensarv. Vi fikk gode møter med våre polske kollegaer. I januar i år reiste Riksantikvaren og jeg til Polen der vi hadde et møte med våre polske kolleger om hvordan vi skal gjøre det videre i prosessen, der vi ble enige om:

- alt pågående konserveringsarbeide stoppes og den nåværende verneplanen faller bort
- Norske og polske eksperter og håndverkere på treskjæring og trekonservering skal jobbe sammen og lage en ny plan for arbeidet

– Det er Håndverkinstituttet som holder i dette arbeidet i Norge, som vi nå drøfter sammen med flere som arbeider i dette området; Riksantikvaren, Kulturhistorisk museum, Fortidsminneforeningen, og gledelig har Valdres museum meldt sin interesse (kirken sto jo opprinnelig ved Vangsmjøsa i Valdres). Vi tar sikte på å søke om EØS-midler til dette bevaringsarbeidet både i 2026 og 2027, sier en glødende engasjert Eivind Falk.

– Grunnen til at Håndvekinstituttet er så interessert i dette arbeidet er fordi dette er et utrolig viktig dokument for framtidens treskjærere og tradisjonskunnskap rundt stavkirkene. Vi ser frem til et konstruktivt samarbeid om bevaringen av stavkirken og portalene – her ligger rike muligheter for forskning, formidling og håndverktutvikling også i fremtiden. Vi vil gjerne takke alle som har bidratt underveis, i første rekke kirkeeier i Polen, Riksantikvaren, ICOMOS og Kulturhistorisk museum.

Vi vil i tillegg nevne Fortidsminneforeningen og Europa Nostra, som også har bidratt, og som kan ha en fremtidig rolle i dette viktige prosjektet, sier Eivind Falk.

Eivind Falk, leder av
Norsk Håndverksinstitutt.
Foto Jørgen Skaug.

VANG STAVKIRKE FRA 1100-TALLET

Vang stavkirke ble bygd i slutten av 1100 tallet og lå på sørsiden av Vangsmjøsa, i Valdres. I 1840-årene ble kirken for liten, og ble da flyttet til Karpacz, et fjellområde i dagens Polen. Sentralt i flyttingen sto den kjente maleren Johan C. Dahl, som ville bevare den gamle stavkirken gjennom flytting. Kirka var gammel og værbitte da den ble demontert, og ble nok ytterligere medtatt under transporten. Ved gjenreisningen i Karpacz ble det derfor nødvendig med betydelige utskiftninger. Kirka ble tilbakeført til slik en så den for seg at den kunne ha sett ut i middelalderen. De originale portalene ble børt der deler manglet, og supplert med en hel ny portal av en lokal treskjærer. Vang stavkirke har dermed blitt et ordentlig flernasjonalt kulturminne, med om lag en kvart million besøkende i året.

Vang stavkirke i 1841 ved Vangsmjøsa etter tegning
av Franz Wilhelm Schiertz

Vang stavkirke - antatt utseende på 1600-tallet.
Ukjent/via Arfo forlag.

Dagens Vang stavkirke i Karpacz i Polen.
Klokketårnet bak til venstre er bygd i Polen

– Jenter, lær dere å holde dere fast i tomrommet

Flyktninger forteller, avslutning av et prosjekt

Tirsdag i forrige uke inviterte Lillehammer Museums Venner og bokprosjektet «Å krysse grenser – Flyktninger forteller» til oppsummering og avslutning av prosjektet. Sammen med redaktør og prosjektleder Brynjulf Handgaard har Hilchen Sundby vært sterkt involvert i prosjektet.

Tekst og foto: Tore Feiring

Sistnevnte ønsket velkommen. Veldig mange av de fram-møtte var fortellere i boken, en bok med mange historier, hele 35 av dem, om flyktningers opplevelser av flukt og ikke minst, deres møte med Norge. Rett og slett en fargerik forsamling med et vell av kulturer. – Derfor er det aldeles fantastisk at vi, siden vi startet bokprosjektet i 2022/23, har fått dette nye kulturtilbudet i Lillehammer, sa Sundby og refererte til Heartbox, hvor avslutningsfesten foregikk. – Vi gleder oss til at vi treffes her flere ganger.

Kveldens konferansier, Rune Stranda, ønsket ganske så umiddelbart barn fra Kulturhjerter opp på scena med følgende replikk fra Bjørnson: – Du er en fremmed, velkommen! Kulturhjertebarna sang et par sanger komponert og skrevet av Thor Kvande, og satte på den måten et godt eksempel på hvordan kvelden ville bli; flerkulturell og full av humør.

Alle fortellerne i boken hadde en eller flere veiledere. Disse hjalp til med både det norske språket og å sette mange fragmenter og samtaler sammen til en bærende fortelling. Et par av disse hadde samtaler fra scena, Patrick/Einar og Mohammud/Randi. Førstnevnte ble gode venner gjennom Frivillighetsentralen og bokprosjektet. Einar ble til og med invitert til å møte Patricks familie i Rwanda. Fra den turen viste paret bilder og fortalte om den. Mohammud og Randi mimret tilbake til den tiden de traff hverandre første gangen 10 år tilbake. – Mohammud er noe så spesielt som en somalisk mann som ville fortelle om seg selv, ble vi fortalt, – det er ikke lett å finne. Han og hans familie er alle godt integrert i det norske samfunnet. Bokprosjektets fotograf, Øystein Nordås, viste bilder av fortellernes øyne og lurte så på om noen kjente seg igjen. Og det var det flere som gjorde.

Kaffe og kaker ble servert, og Nordås fortsatte med bildequiz, denne gangen fra utvalgte steder i Lillehammer. Det var tydelig at mange av de «nye» lillehamringene visste like mye om byen som de «gamle». Det ble entusiastisk applaudert da det viste seg at de fleste faktisk svarte rett på alle spørsmålene. Det ble også stemt på prosjektets beste bilde fra Nordås sitt rikholdige bildearkiv.

Leder i Lillehammer Museums Venner, Bjørg Owren, takket av både Brynjulf Handgaard og Hilchen Sundby med blomster. På bildet får Handgaard sin velfortjente bukett.

«Jenter, lær dere å holde dere fast i tomrommet, sa bestemor og tente den ene røyken med den andre. Hun minnet om en vampyr eller noe annet mørkt og skummelt». Dette er sitat fra en tekst hvor ukrainske ungdommer viste dans og følelser etter flukten fra hjemlandet, savnet etter familien og en gryende glede av å leve i et fredelig land. Veldig poetisk og vakkert framført. Teksten minner om de store, store historiene skrevet av ukrainske og georgiske forfattere.

Ana og Asef fulgte så opp med samtale rundt sine erfaringer med bokprosjektet og det å besøke skoler og bli litt småkjendis. Asef var ikke i tvil om at selvtilliten hadde vokst under dette. – Bare det å komme inn i en skole hvor hundrevis av kulerunde øyne fulgte deg, ga meg en følelse av at jeg var noe verdt, sa han tydelig stolt. Yorsalem og Rune snakket om Yorsalems reise fra å ikke kunne et ord norsk til hvor hun nå var i dag, klar til å ta fatt på sin universitetsutdannelse.

Leder i Lillehammer Museums Venner, Bjørg Owren, takket så av både Brynjulf Handgaard og Hilchen Sundby etter at Yassin Hosseini takket alle som hadde bidratt inn i bokprosjektet, og hevdet også at han hadde klart å integrere Brynjulf inn i nabolaget sitt. – Jeg håper at dette prosjektet kan leve videre, avsluttet han.

Owren ga på sin side en innsiderapport fra styremøtene i Venneforeningen og hvordan bokprosjektet både ble forvaltet og kommentert, på godt og vondt. Mest godt selv-sagt, noe Handgaard og Sundby tydelig satte pris på. – Og det hele har blitt en stor suksess, selvfinansierende og et utrolig godt boksalg, var noen av ordene de fikk med seg sammen med blomsterbukettene.

Randi Skeie på gitar og Øystein Nordås på munnspill ønsket alle vel hjem med Halvdan Sivertsens «Sommerfugl i Vinterland».

SJEKK «HVA SKJER» PÅ:

maihaugen.no
ol.museum.no
aulestad.no
bjerkebek.no
postmuseet.no
lillehammerkunstmuseum.no

Foto: Tone Iren Eggen Tønte/Lillehammer Kunstmuseum

Dette skjer på museene i sommer

Med årskort til museene på Lillehammer, har du foran deg en vår og sommer tettpakket med fine opplevelser. Fri inngang til seks museer, samt mange arrangement, utstillingsåpninger og omvisninger.

Du kan gå så ofte du vil, på Maihaugen, Lillehammer Kunstmuseum, Norges Olympiske Museum, Postmuseet, Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk og Aulestad, Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem. Alle arrangementene publiseres på museets nettside. Følg med på museenes egne Hva-skjer-kalender på nettet.

Her er liten oversikt over høydepunkter de neste månedene.

Faste/jevnlige arrangementer:

- Ukas impuls på Maihaugen: utvalgte onsdager kl. 12:
- Kunstpause på Lillehammer Kunstmuseum: utvalgte torsdager kl. 11.30:
- Søndagsverksted for barn på Lillehammer Kunstmuseum: fast hver søndag med drop-in mellom 12 og 15.30. Ta med barnebarna!
- Workshops på Lillehammer Kunstmuseum – følg med på nettsidene

Utstillinger, foredrag og arrangementer

MARS:

Utstillingen «Hos fotografen H.H.Lie – Portrettert liv» på Maihaugen åpnet i februar og står til 15. november. Et fasinende møte med mennesker som bodde i Lillehammer og Gudbrandsdalen for over hundre år siden. Kanskje finner du en av dine slektninger her.

22. mars: Utstillingen «Jakten på Hekneveven» åpnes på Maihaugen. Hvor ble det egentlig av den sagnomsuste Hekneveven? Finnes den i museets magasiner eller ligger den fremdeles gjemt i en gammel kiste på en av storgårdene oppover Gudbrandsdalen? I utstillingen er både bilde og historier om de sagnomsuste veverkene hentet fram. (Les om utstillingen i Museumsbladet 4/26.)

22. mars: Gudbrandsdalsseminaret er i år lagt til Maihaugen. Her veves sagn, tekstilkunst, litteratur og lokalhistorie sammen. Åpent for alle interesserte. Åpningen av «Jakten på Hekneveven» er en del av seminarprogrammet.

Foto: Bjørg Owren

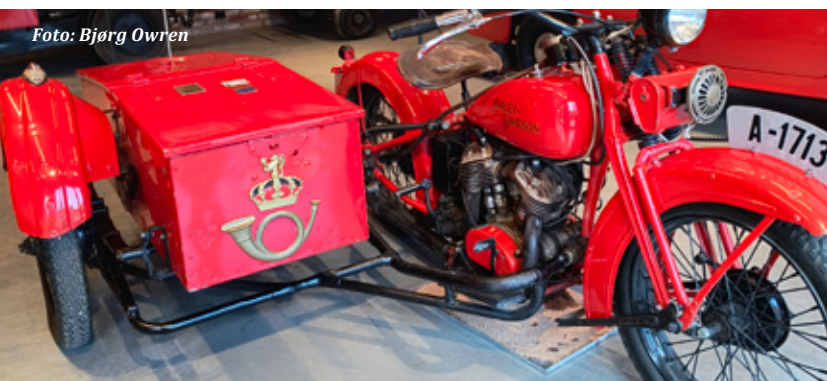

Foto: Bjørg Owren

APRIL:

Påskeprogram på Maihaugen – sjekk Hva skjer-kalenderen.

23. april: Byen minnes Carl Lumholz 175 år. arr i Maihaugsalen. Møt Dag Hessen og Morten A. Strøksnes i samtale om Lumholtz. Medlemmer får invitasjon og program på e-post.

MAI:

9. mai: «En moderne middelalder» sommerens hovedutstilling på Lillehammer kunstmuseum åpnes. En utstilling om hvordan middelalderen fikk nytt liv i kunsten rundt år 1900. Her møter du malerier, kunsthåndverk og design der kunstnere hentet inspirasjon fra middelalderens symboler, historier og estetikk – og skapte noe nytt og moderne. Utstillingen står til 13. september. (Les om utstillingen i Museumsglimt 3-2025.)

19. mai: Maihaugen starter sommerprogrammet, og museet er åpent hver dag. I Dronning Sonjas barndomshjem og Garmo stavkirke, tar kunnskapsrike omvisere eller verter imot og gir spennende innsikt.

19. mai: Postmuseet åpner for sesongen, og inviterer til 380 år med posthistorie og en god samling skinnende blanke postkjøretøy.

20. mai: Bjerkebæk, Sigrid Undsets hjem, åpner for sesongen. Her opplever du den helt spesielle atmosfæren hun skapte. Der tradisjonell byggeskikk fra Gudbrandsdalen er forent med engelsk arts & crafts. Husene er omgitt av en vakker hage med slyngende grusganger, frukttrær og fargerike blomsterbed. Sommerprogrammet byr på spennende omvisninger og utstillinger.

22. mai: Aulestad, Karoline og Bjørnstjerne Bjørnsons hjem åpner. Delta på spennende omvisninger, utstillinger, utforsk det autentiske interiøret og den vakre hagen, som gir innblikk i Karoline og Bjørnstjernes liv og virke. Det er også flere morsomme aktiviteter for barna.

Dyra kommer ut i midten/slutten av mai.

JUNI:

1. juni: Fru Bye i Olsengården er klar for sommeren, med det som opptar en arbeiderfrue fra Lillehammer på 1930-tallet. Mye tid går med til klesvask og matlaging, og hun liker veldig godt å følge med i sladrespeilet sitt. (mandag – fredag fram til 22. juni)

10. juni: Åpning av utstillingen «Not my colours» på OL-museet
Hva betyr det egentlig å høre til? Som utøver, som borger og som menneske? Utstillingen utforsker hvordan nasjonale symboler former oss. Hvordan et stykke tøy på en stang kan gi stolthet og håp, men også føre til ekskludering, tvang og konflikt. «Not my colours» handler om tilhørighetens politikk og om menneskene som står midt i kryssilden mellom sport og nasjon.

12.–14. juni: Aulestad scene. Teaterforestillingen Spoon River antologien av Edgar Lee Masters. Regissør Mona Thommessen.

22. juni: Nå er det fullt sommerprogram på Maihaugen

23. juni: Sankthansfeiring på Maihaugen. Vågå er årets vertskapskommune.

JULI

Olsokfeiring på Aulestad, Bjerkebæk og Maihaugen.

28. juli: Olavsefta med Pilgrimsvandring fra Olavskilden i Ringsaker til Mariakirken i Lillehammer. Aftensang i Mariakirken. Olsokforedrag på Sigrid Undsets hjem Bjerkebæk.

29. juli: Olsokfeiring på Aulestad med slåttedag. Olsok tale ved Inge Eidsvåg.

Kveldsprogram på Maihaugen. Gudstjeneste i Garmo kirken, og liv i tunet på Bjørnstad. Teateret i Berget det blå byr på middelalderviser, olavslegender, eventyr og folke-musikk. Medlemmer i LMV får program og invitasjon på e-post.

AUGUST:

23. august: Barnas sommerdag

Foto: Tone Iren Eggen Tømte/Maihaugen

Agnes Slott-Møller, Ringsted Rådhus

Foto: Tone Iren Eggen Tømte/Maihaugen

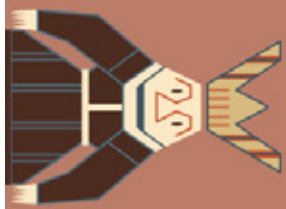
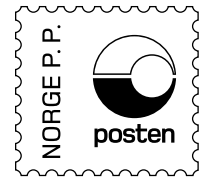

Foto: Tone Iren Eggen Tømte/Bjerkebæk

Foto: Tone Iren Eggen Tømte/Maihaugen

JAKTEN PÅ HEKNE- VEVEN

Illustrasjoner: Charlotte Grønvold Menkerud, Lole Design

Åpner 22.mars

www.maihaugen.no/hekneveven

MAIHAUGEN
≡